

Za socijalističke odnose proizvodnje

Iz predhodnih izlaganja čuli ste od kolikog je značaja pravilna agrotehnika u cilju postizavanja visokih prinosa i produktivnosti. U sadanjim uslovima međutim bilo bi jednostrano rješavanje samo tih pitanja, jer se od nas traži i stvaranje uvjeta koji će omogućiti jačanje socijalističkih snaga.

Sredstva proizvodnje a napose mehanizacija ima odlučujuću ulogu ne samo u izmjeni zastarjelog procesa proizvodnje, postizavanja visokih prinosa i produktivnosti, već i u socijalističkoj rekonstrukciji cjelokupne poljoprivrede. Zato se i pred nas postavlja zadatak da pored savlađivanja modernog procesa proizvodnje dobro poznamo i opću liniju naše politike na selu, koja se provodi kroz krupna socijalistička gospodarstva i poljoprivredne zadruge, a napose da proučavamo i donosimo rješenja koja će omogućiti modernizaciju krupnih socijalističkih gospodarstava i istovremeno sa povećanjem proizvodnje razvitak socijalističkih snaga uopće.

Već na početku rješavanja tog pitanja mora se uzeti u obzir, da se problem drugačije postavlja na krupnim socijalističkim gospodarstvima, a drugačije na individualnom posjedu na kojem rade zadružna sredstva proizvodnje. Na krupnim gospodarstvima problem uvođenja mehanizacije najvećim je dijelom tehničke prirode, međutim kod poljoprivrednih zadruga pored sastava mehanizacije moramo riješiti i čitav niz drugih pitanja vezanih za organizacione oblike i forme kooperacije sa individualnim proizvođačima.

Dok je na krupnom gospodarstvu osnovno pitanje što veća zamjena ljudskog rada mašinom, dotle u poljoprivrednoj zadruzi seljak još duže vremena želi raditi na svojoj njivi. Dok se pred naša krupna gospodarstva nameće kao osnovni zadatak primjena kompleksne mehanizacije bar osnovnih kultura (pšenica, kukuruz, šećerna repa, konoplja, sijeno!), dotle kad se radi o kooperaciji zadruge sa individualnim proizvođačem moramo strogo voditi računa koji proces proizvodnje treba prvenstveno mehanizirati, a koji proces proizvodnje treba ostaviti individualnom proizvođaču.

Iako u tome postoje izvjesna iskustva u zemljama koje su prije nas prodrle sa mehanizacijom, ipak se pred naše stručne ustanove postavlja veoma odgovoran zadatak. One nam moraju što prije odgovoriti i naći rješenja kako za kompleksnu mehanizaciju na krupnim gospodarstvima, tako i za sastav mašina i priključna oruđa koja dolaze u obzir u kooperaciji sa individualnim proizvođačem prvenstveno posmatrajući problem stanovišta veće proizvodnje i rentabilnosti.

U našem daljnjem izlaganju zadržat ćemo se na problemu kooperacije zadruga—seljak, jer na samim krupnim gospodarstvima taj dio problema (unutarnji odnosi) možemo uglavnom smatrati riješenim.

Kad se radi o kooperaciji sa individualnim proizvođačem, potrebno je polaziti sa gledišta naših uslova uzimajući u obzir čitav niz činjenica, a napose nedovoljno korištenje radne snage tokom godine. Može se vjerovati da bi se pravilnom sinhronizacijom mehanizacije s jedne i ljudske radne snage s druge strane, mogli stvoriti veoma povoljni uslovi za povećanje proizvodnje i na nama je da što prije nađemo forme koje će to osigurati.

Iako imamo već dobrih rezultata, potrebno je naglasiti da se još uvijek nalazimo u fazi sticanja veoma ozbiljnih iskustava i da prema tome forme kooperacije i organizacioni oblici korištenja mašina nisu još dovoljno ustaljeni i da ih ne treba kruto primjenjivati. Prema do sada stečenim iskustvima pojavljuju se razni oblici kooperacije od prodaje usluga (usluživanje) pa do viših formi raspodjele na bazi vezivanja proizvođača i zadruga za rezultate proizvodnje.

U našem daljnjem izlaganju zadržat ćemo se na najnovijim iskustvima jer pretpostavljamo da su forme kooperacije na bazi kontrahaže i garantnih prinosa svima dovoljno poznate.

Novi oblici kooperacije

Ogranak za mehaničku obradu tla — proizvodni ogranak

Ako u uslužnom ogranku sazriju uslovi da mu se mogu dati mašine na korištenje i upravljanje, onda dolazi do formiranja ogranka za mehaničku obradu tla, kao viši oblik organizacije. Takav ogranak je pogon zadruga, a unutar zadruga predstavlja posebnu obračunsku jedinicu. Svojom proizvodnom djelatnošću stvara fondove za daljnje jačanje i razvijanje mehanizacije. Kod takvog oblika organizacije mogu se koristiti razne forme kooperacije i kontrahaže, garantnih prinosa pa do sudioništva. Prevlada li u takvog ogranka forma kooperacije na bazi garantnih prinosa ili sudioništva, t. j. na ugovornom odnosu u cjelokupnom procesu proizvodnje, a ne samo u pojedinim operacijama, onda je to već viša forma organizacije ogranka koju smo nazvali proizvodni ogranak. U proizvodnom ogranku je prema tome najveći dio proizvođača spreman da ulazi u proizvodne odnose na bazi mehanizacije i ostalih sredstava kojima raspolaže ogranak u potpunosti t. j. u cjelokupnom procesu proizvodnje počevši od zaoravanja strništa, pa do žetve i vršidbe ali i na principu odgovarajuće raspodjele proizvoda.

Principi proizvodnog ogranka zasnovani na sudioništvu

Ovaj ugovor se formira na bazi planiranih troškova proizvodnje, u koje troškove se uračunava i renta za vlasništvo na zemlju. Svi troškovi se razrade po vrstama, a vrijednost njihova se odre-

đuje po ekonomskoj cijeni. Poslije toga se utvrđuje koje troškove proizvodnje, odnosno koje radove preuzima član ogranka i koje ogranak, odnosno zadruga. Vrijednost obostranog ulaganja postavlja se u procentualni odnos prema vrijednosti ukupnih troškova proizvodnje.

Prema sadašnjim uslovima individualni proizvođač će u ovoj kooperaciji sudjelovati sa slijedećim troškovima, odnosno radovima na pr. za kukuruz: stajsko đubre, prevoz stajskog đubra, sjetva sprežnom mašinom, berba kukuruza, sječa kukuruzovine i vezanje u snopove, utovar u čardak i renta kao vlasništvo zemlje.

Ogranak će sudjelovati: sa dubokim oranjem, tanjuranjem i kultivacijom, rasipanjem umjetnog gnoja, drljanje prije sjetve, drljanje i valjanje poslije sjetve, drljanje poslije nicanja, sjeme, umjetni gnoj, špartanje, prihranjivanje, prevoz klipova i kukuruzovine, osiguranje kod DOZ i kamate na obrtna sredstva.

Valja napomenuti da je ova forma kooperacije veoma interesantna, jer je individualni proizvođač zainteresiran i za dopunsko ulaganje svoje radne snage. Dopunsku radnu snagu van predviđenog plana troškova, kao na pr., okopavanje kukuruza (umjesto predviđena 2 kopanja on može izvršiti 3 kopanja), priznaje se kao naknadni trošak i ulazi u procentualni odnos. Radi ilustracije navest ćemo na jednom primjeru konkretan obračun između ogranka i individualnog proizvođača — člana tog ogranka.

Uzmimo za primjer kukuruz:

TABELA RASPODJELE RADOVA IZMEĐU OGRANAKA I INDIVIDUALNOG PROIZVOĐAČA

V r s t r a d o v a	Vrijednost usluge obračunate u din.	% učešća od ukup. troškova	U vrsti rada sudjeluje
Đubrenje i vrijednost stajnjaka	7.042,1	8,68	individ. proiz.
Prevoz stajnjaka	10.558	13,02	„ „
Sjetva sprežnom mašinom	696,7	0,86	„ „
Berba, sječa kukuruzovine i vezanje u snopove	3.516	4,34	„ „
Utovar u čardak	608	0,75	„ „
Renta	17.588,3	21,71	„ „
Duboko oranje	4.141,8	5,10	ogranak
Tanjuranje i kultiviranje	1.417,8	1,75	„
Rasipanje umjetnog gnoja	259,2	0,32	„
Drljanje prije sjetve	696,7	0,86	„
Drljanje i valjanje	696,7	0,86	„
Drljanje poslije nicanja	696,7	0,86	„
Vrijednost sjemena	2.289,2	2,82	„
Vrijednost umjetnog gnoja	7.042,1	8,68	„
3 × špartanje	4.132,8	5,10	„
2 × prihranjivanje	1.169,6	1,44	„
Vrijednost dušika	4.220,9	5,21	„
Prevoz klipova i kukuruzovine	10.551,1	13,02	„
Osiguranje kod DOZ-a	1.636,5	2,02	„
Kamate na obrtna sredstva	2.049,4	2,60	„
Vrijednost ukupnog prinosa za podjelu	81.015	100 %	

Ako zbrojimo procenete učešća ogranka i učešća člana ogranka, onda vidimo da ogranak u troškovima proizvodnje učestvuje sa 50,64%, a član ogranka sa 49,36%. Na bazi tog procentualnog učešća u troškovima proizvodnje učestvuje ogranak i član ogranka i u podjeli prinosa.

Ako visina prinosa pokriva troškove proizvodnje, onda svaki partner pokriva tačno svoje troškove. Postignu li se veći prinosi nego što je potrebno da se pokriju troškovi proizvodnje, onda — želimo li jačati mehanizaciju, možemo odrediti stanoviti postotak od viška prinosa za fond za mehanizaciju, a ostalo se dijeli prema procentualnom učešću u troškovima proizvodnje.

Vrijednost prinosa u ovom primjeru iznosi 84.000 din., a ugovorni troškovi su 69.075 dinara to znači, da je 14.925 din. vrijednost viška proizvodnje. Od ove svote odbijemo 2.985 dinara na ime fonda za mehanizaciju (20%) a ostatak od 11.940 dinara pribrojimo ugovornim troškovima koji iznose 69.075 dinara i dobivamo novi iznos od 81.015 dinara. Ovaj iznos se dijeli između individualnog proizvođača — vlasnika zemlje i ogranka na bazi već prije iznijetog procentualnog učešća.

Taj oblik kooperacije ima veliku prednost za individualnog proizvođača, jer mu omogućava da na svojem posjedu pređe na intenzivniju proizvodnju (zamjena sprege sa produktivnom stokom, veće površine pod okopavinama i t. d.). Pored toga, kao što je već napomenuto individualni proizvođač može koristiti svoje prihode ulaganjem dodatnog rada. U vidu treba imati nadalje i to, da će individualni proizvođač pomoću krupnih društvenih sredstava i stručnog rukovodstva, boljeg plodoreda, grupiranjem malih parcela u veće moći postizavati i veće prinose nego što je to bio u stanju da uradi ranije sa svojim primitivnim sredstvima i zaostalom agrotehnikom. Sve to zajedno sigurno će mu osigurati srazmjerno daleko veći dohodak sa njegovog gospodarstva, nego što je to mogao sam postići. Fondovi ogranka će se u toj kooperaciji također snažnije jačati i razvijati. Ogranak će osigurati dobit putem ekonomskih cijena usluga za pojedine radove obavljene mehanizacijom i putem sudjelovanja u viškovima proizvodnje, kao što je to ranije navedeno. Smatramo da je ovaj oblik kooperacije veoma prihvatljiv i za jednu i za drugu stranu i da ga treba forsirati gdje god za to postoje uslovi.

Na pomenutim principima organizovan je proizvodni ogranak poljoprivredne zadruge Kozarac, kotar Osijek. Do sada je u proizvodni ogranak ušlo 47 domaćinstava. Takvim sistemom kooperacije obuhvaćeno je 72 ha kukuruza i 65 ha šećerne repe. Uz pristanak članova ogranka izvršeno je grupiranje zemlje na 8—10 parcela gdje je izvršena i zajednička obrada. Također su sami zadrugari odlučili da se formira poseban fond za mehanizaciju koji se stvara od 10% novostvorenog viška vrijednosti.

Ovakav profil proizvodnog ogranka otvara nam veoma široku perspektivu razvitka nove proizvodne zadruge. U početnoj fazi razvitka ovakova zadruga kooperira samo u ratartstvu, međutim nema

nikakvih zapreka da se kooperacija kasnije razvije i u drugim granama proizvodnje. Potrebno je međutim naročito naglasiti da se ovakva proizvodna zadruga ne može ni zamisliti u koliko nismo osigurali ne samo dovoljno mašina i priključnih oruđa nego i visoku proizvodnju.

Rukovodeći se tim osnovnim principima takva proizvodna zadruga može uspješno djelovati samo pod uslovom ako može garantirati stalnost učešća zadruga u onom dijelu procesa proizvodnje koji je ugovorom preuzela. Isto tako svako podružstvovljavanje bez izmjenjena načina proizvodnje i bez produkcionog progressa značilo bi samo zaustaviti razvitak zadruga.

Najbolje uslove za ovaj način kooperacije ima naročito žitorodno područje, kako zbog jake ratarske proizvodnje, tako i zbog relativno manjeg broja zaprega.

Obrada zakupljene zemlje

U žitorodnom rajonu naše republike već iz nama poznatih razloga zadružne organizacije prišle su uzimanju zemlje u zakup. Zadruga su tu zemlju do sada uglavnom pripajale ekonomiji koja je vršila obradu. Ekonomija može rentabilno obrađivati takvu zemlju u onim slučajevima, ako ona graniči ili gravitira površinama zadružne ekonomije, ili ako se u ataru sela od zakupljene zemlje može formirati veća parcela. Zadružna ekonomija ima tada mogućnost da rentabilno obradi tu zemlju sa svojim mehaničkim parkom, da racionalno koristi radnu snagu i da proizvodnju uskladi sa proizvodnjom na ekonomiji. Ekonomiji je naročito važno da se ta zemlja dobije na što duži period, jer u tom slučaju može vršiti veća ulaganja i sigurnije postavljati odnos pojedinih grana.

Međutim ima mnogo zakupljene zemlje koja se nalazi na malim parcelama razbacanim po ataru sela. Zadružne ekonomije nastoje da u periodu zakupa što više iskoriste takvu zemlju, što dovodi do iscrpljenja takve zemlje. Troškovi proizvodnje na takvim zakupljenim parcelama jako se povećavaju i potrebni su posebni naponi, da se te zemljišne parcele rentabilno iskoriste za proizvodnju.

Ekonomija sa sadanjim stanjem organizacije rada i proizvodnje kao i raspoloživim sredstvima nije redovito u stanju da organizira na tim parcelama rentabilniju proizvodnju. Zadruga je u Vođincima ove godine organizirala na takvim parcelama obradu i proizvodnju na taj način, da je sklopila ugovor sa dvojicom traktorista koji će tim ugovorom postati nosioci proizvodnje na toj zemlji, uz obavezu da se pridržavaju plana zadruga i ugovora. Traktoristi koje će na bazi ugovora biti ekonomski zainteresirani za rezultate proizvodnje, daleko će više ulagati napora i rada oko organiziranja proizvodnje, nego što bi to u sadanjim uslovima mogla učiniti zadružna ekonomija.

Sistem nagrađivanja traktorista postavljen je na slijedećim principima:

1. Osnovna zarada traktoristima do visine štartnih prinosa dostavljena je u okviru kalkulacije traktorskog radnog dana sa bazom norma k. j., t. j. 500 dinara radni dan ili 4—5 uslovna k. j. za 10-satno radno vrijeme.

2. Dopunska zarada je postavljena na višku prinosa i to za svaki mtc više proizvedene robe traktorista dobije 100% više na svoj osnovni platni fond i 2% za kukuruz, 13% za sirak, te 20% za šec. repu od platnog fonda sezonske radne snage. Osnova je 1 mtc proizvedene robe i platni fond za 1 mtc.

3. Traktoristi mogu platni fond povećati osvajanjem novih radnih operacija od sezonske radne snage i to u visini od 30% postignutih ušteda. Pored toga su traktoristi direktno ugovorom zainteresirani i na postignutim uštedama kod sezonske radne snage i to 100% postignuta ušteda bilježi se njima kao plus a isplaćuje se tek kod konačnog obračuna proizvodnje.

Primjerna obračun platnog fonda za traktoristu

Za proizvodnju hibridnog kukuruza na površini od 70 ha

A) Platni fond za planiranje prinosa po kalkulacijama:	
na 1 ha 40 mtc × 70 ha = 2.800 mtc	
platni fond za 1 mtc = 34,37 dinara	
za 40 mtc = 1.375 dinara	
za 2.800 mtc = 96.250 dinara	
B) Platni fond za postignuti prinos od 48 mtc po 1 ha formira se:	
I. osnovna zarada na bazi planiranog prinosa =	96.250 dinara
II. dopunska zarada:	
na platni fond traktoriste 100% više što znači po ha je proizvedeno 8 mtc preko plana × 70 ha = 560 mtc više proizvedenog kukuruza. 560 mtc × 34,37 × 2 =	38.494 dinara
III. 20% od vrijednosti sezonske radne snage:	
ukupni platni fond sezonske radne snage za planiranu proizvodnju 40 mtc a 1 ha iznosi 8.438 dinara što znači da je platni fond sezonske radne snage za 1 mtc proizvedenog kukuruza 212 dinara. 20% od 212 din. = 42,40 dinara te prema tome traktorista dobija za više proizvedenih 560 mtc kukuruza	23.744 dinara
	<u>158.488 dinara</u>
Rekapitulacija:	
I. osnovna zarada od	96.250 dinara
II. dopunska zarada od 100% platnog fonda traktoriste	38.494 dinara
III. dopunska zarada od 20% platnog fonda sezonca	23.744 dinara
Ukupna zarada:	<u>158.488 dinara</u>

Po takvom sistemu obračuna radi se na 240 ha zakupljene zemlje. Na osnovu dosadanjeg zalaganja traktoriste naročito u pravovremenom obavljanju svih agrotehničkih radova možemo očekivati povoljne rezultate.

Iako se ovom sistemu zakupa mogu dati izvjesni prigovori naročito u pogledu odnosa sa sezoncima, smatramo da će se ovaj sistem zakupa moći i šire primjenjivati uz izvjesne dopune i manje izmjene koje će se izvršiti nakon analize odnosa proizvodnje u ovoj godini.

Poljoprivredna zadruga organizator proizvodnje i nosilac proširene reprodukcije

Borba za visoke prinose i proizvodnju te socijalistički preobražaj sela moramo smatrati jedinstvenim procesom. Sredstva proizvodnje (tehnika) tu imaju odlučujuću ulogu, međutim sama tehnika bez ostalih elemenata potrebnih za modernu proizvodnju i razvitak socijalističkih odnosa nije dovoljna.

Potrebna nam je prvenstveno jaka zadruga, koja će moći kao aktivna ekonomska snaga na selu ulagati sve više sredstava proizvodnje u poljoprivredu, zadruga koja će moći aktivizirati postojeće proizvodne kapacitete na individualnom posjedu, zadruga koja će iz faze snabdijevanja (reprodukcijom, i investicionim materijalom) i prodaje te kreditiranja, preći i na proizvodnju i to na način da privatna svojina postaje potpuno spojiva sa socijalističkim preobražajem poljoprivrede.

Zadruga tako postaje ne samo nosilac proizvodnje nego i proširene reprodukcije, a individualnom proizvođaču osigurava napredak i veći standard, ali pod uslovom da svoje interese podredi interesima socijalističkog razvitka u poljoprivredi.

Razumljivo, da stupanj razvitka poljoprivrede, stupanj razvitka proizvodnih snaga u pojedinim područjima i granama (naše republike) diktirati forme organizacije i oblike kooperacije, ali uvijek držeći se principa koje smo već napomenuli da se društvena sredstva prvenstveno koriste u onim procesima proizvodnje, da obezbjeđuju visoku proizvodnju i rentabilnost.

U sadanjoj etapi razvitka poljoprivrednih zadruga i razni već spomenuti oblici uzadruživanja i kooperacija, javljaju se kao sadanja i najpovoljnija forma (koja može poslužiti) kao prelazni oblik koji će od veoma zaostalih sitnovlasničkih odnosa postepeno stvoriti nove socijalističke odnose.

Mi kao poljoprivredni stručnjaci možemo veoma mnogo pridonijeti učvršćenju poljoprivredne zadruge i njenom osposobljavanju u pravcu krupnog robnog proizvođača. Na nama leži zadatak ne samo pronalaženja najpravilnijeg procesa proizvodnje u cilju postizavanja što većih prinosa i proizvodnje, nego i na polju pronalaženja raznih oblika i načina preobražaja područja i grana proizvodnje.

Napose je potrebno istaći nužnost da svaka poljoprivredna zadruga ima jasan akcioni program koji će u potpunosti odgovarati osnovnim postavkama naše politike proizvodnje i socijalističkog razvitka u selu.

Sve veća ulaganja preko zadruge, osposobljavanja zadruge, kao snažne ekonomske jedinice na selu, a naročito kao osnovne jedinice preko koje djeluje poljoprivredna služba stvaraju se i veoma povoljni uvjeti za uspješan rad i djelovanje poljoprivrednih stručnjaka.